

เฟต จาตุกรรมพื้นเมืองของไทย

ทำไมต้องปรับปรุงทฤษฎี Foucault
ในการศึกษาวัฒนธรรมไทย

Phet : An Indigenous Thai Discourse

Why Foucault's Theory of Sexuality Must be Adapted in Studying Thai Culture

Dr. Peter A. Jackson*

*Fellow in Thai History, Division of Pacific and Asian History, Research School of Pacific and Asian Studies,
Australian National University

บทความนี้ สรุปจากการบรรยายและการตอบคำถามของ Dr. Peter A. Jackson จาก Australian National University ซึ่งได้รับเชิญให้มาบรรยายในกิจกรรมเสวนาวิชาการ ณ อาคารภาษาและวัฒนธรรมสยามบรมราชกุมารี สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2546

อัตลักษณ์ใหม่แบบ เกย์ ทอม ดี เกิดขึ้นในสังคมไทยก่อนที่รัฐจะเริ่มให้ความสนใจกับเรื่องนี้ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ผู้ที่เริ่มสนใจเรื่องนี้เป็นกลุ่มแรกคือสื่อมวลชน ซึ่งนำเรื่องเกี่ยวกับเกย์ ทอม ดี มาเสนอเป็นข่าวแต่ไม่ได้มีการศึกษาในรายละเอียด ต่อมานักวิชาการของไทยจึงเริ่มตามกระแสสื่อมวลชน และรัฐก็เริ่มให้ความสนใจตามมา ก่อนหน้านั้นรัฐบาลไทยคงไม่นึกว่าจะมีเกย์ในเมืองไทย ไม่มีใครนึกถึงจนกระทั่งสื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ นำมาเสนอเป็นข่าวหน้าหนึ่ง ฝ่ายรัฐจึงรู้สึกว่าเป็นปัญหาที่ต้องศึกษา ต้องควบคุมคนที่มีอัตลักษณ์แบบนี้ การวิเคราะห์แบบนี้จะตรงกันข้ามกับทฤษฎีของ Foucault ใน History of Sexuality ผมเห็นด้วยว่าอำนาจรัฐมีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของประชาชน แต่รัฐไทยเป็นคนละรูปแบบกับรัฐและประชาชนในยุโรป นี่เป็นข้อเสนอของผม

ถ้าเราจะดูประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เมืองไทยกำลังต่อสู้เพื่อมิให้ตกเป็นอาณานิคมของยุโรป รัฐไทยได้เอาอำนาจมาใช้เพื่อเปลี่ยน gender role มากกว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศของบุคคล รัฐให้ความสนใจในเรื่องวิธีแต่งตัว เรื่องชื่อบุคคลของประชาชน โดยเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รัฐในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือนายกรัฐมนตรีอย่างสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ล้วนแต่เป็นห่วง gender role ของคนไทยมากกว่าพฤติกรรมทางเพศ ผมเห็นว่าในสมัยที่มีชนชั้นนารีเข้ามา มีทูตฝรั่งและฝรั่งที่เข้ามาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 พวกเขาวิจารณ์ชาวสยามรุนแรงมาก เขาเรียกสยามว่าเป็นสังคมป่าเถื่อน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 ไม่ทรงโปรดอย่างยิ่งที่ฝรั่งจะใช้คำว่า “อนารยะ” กับชาวสยาม พระมหากษัตริย์ของสยามได้พยายามพิสูจน์ให้ฝรั่งเห็นว่าสยามเป็น

อารยะเป็น civilized society โดยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ฝ่ารัฐไทยพยายามให้ผู้หญิงและพวกเจ้านายแต่งตัวตามแฟชั่นของตะวันตก ถ้ากลับไปอ่านหนังสือเก่าของมิชชันนารี เราพบว่าเขามองคนไทยอย่างแปลก ๆ เขามีข้อสังเกตที่แปลกมาก คือเขาดูไม่ออกว่าใครเป็นหญิง ใครเป็นชาย เพราะเห็นชาวสยามไว้ผมและแต่งตัวเหมือนกันหมด และบางครั้งผู้หญิงและผู้ชายก็อาจมีชื่อเหมือนกัน ในความรู้สึกของชาวตะวันตกในสมัยวิคตอเรียน เขาเห็นว่าสังคมไทยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างบทบาททางเพศของชายและหญิง

หลังจากที่วัฒนธรรมสยามถูกวิจารณ์รุนแรงเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 และจอมพล ป.พิบูลสงครามในสมัยรัฐธรรมนูญ ได้ใช้อำนาจรัฐ ออกกฎระเบียบมาบังคับให้ผู้หญิงต้องสวมเสื้อผ้าที่ปกปิดส่วนบนของร่างกาย สมัยก่อนไม่เหมือนสมัยนี้ สมัยก่อนผู้หญิงสยามไม่มีอะไรปกปิดข้างบนเลย สิ่งที่ฝรั่งทนไม่ได้คือ เห็นหน้าอกของผู้หญิง แม้แต่เมื่อครั้งที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 นำทูตไปเที่ยววัด เห็นชาวบ้านผู้หญิงไม่ได้สวมเสื้อที่ปกปิดส่วนบน พระองค์ทรงอับอายมาก เมื่อถึงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้ชายต้องใส่กางเกง ผู้หญิงต้องใส่กระโปรง ยิ่งกว่านั้น ผู้หญิงต้องใส่รองเท้าและหมวกออกไปทำงาน เมื่อมองย้อนกลับไปเราจะเห็นว่าแปลกที่ต้องมีการออกกฎหมายในลักษณะนี้

ทฤษฎีของ Foucault เสนอว่าอำนาจที่รัฐบังคับใช้จะมีผลกระทบถึงประชาชนในระดับส่วนตัว แต่อำนาจของรัฐในแต่ละประเทศก็ไม่เหมือนกัน ทฤษฎีของ Foucault อาจถูกต้องเมื่อใช้อธิบายสังคมยุโรป ซึ่งรัฐของยุโรปสนใจเรื่องพฤติกรรมทางเพศของประชาชนมาก ที่แมนเชสเตอร์ ปารีส ลอนดอนนั้น รัฐจะให้ความสำคัญกับการผลิตแรงงาน ขณะที่สังคมไทยแต่เดิมส่วนใหญ่เป็นสังคมชาวนา เมืองไทยเพิ่งเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เอง ในยุคนั้นแม้ว่ารัฐไทยอาจจะไม่สนใจเรื่องพฤติกรรมทางเพศของประชาชน แต่ก็สนใจว่าประชาชนจะแต่งตัวอย่างไร ใช้อะไร โดยสรุปคือจะเน้นที่ gender มากกว่า sexuality ซึ่งถ้าพูดถึงอัตลักษณ์ทางเพศจะเห็นว่าในวัฒนธรรมไทย gender identity สำคัญกว่า sexual identity ผมเสนอว่า สังคมไทยมีอัตลักษณ์ของทอมก่อนจะมีอัตลักษณ์แบบดี ทอมมีสิทธิเป็นแฟนกับผู้หญิงได้ ก็จะมีแฟนเป็นชายก็ได้ หรือเป็น heterosexual ก็ได้ นี่เป็นหลักฐานที่แสดงว่าสำหรับผู้หญิง gender identity เป็น identity หลักที่สำคัญกว่า sexual identity ขณะเดียวกันผู้ชายที่เกิดเป็นชายจะเรียกตัวเองเป็นหญิงก็ได้ คำสุภาพคือ “ผู้หญิงประเภทสอง” คือไม่ได้เป็นผู้หญิงแต่แรกเกิด แต่เลียนแบบการแต่งตัวของผู้หญิงได้ ในกรณีเช่นนี้ ถ้าเราจะนำทฤษฎีของ Foucault มาปรับใช้ในการอธิบาย ก็จะทำให้เห็นว่าอำนาจของรัฐสยามมีลักษณะเฉพาะ ก็จะเน้นที่ gender มากกว่า sexuality และสรุปได้ว่าในการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทย จะให้ความสำคัญ gender identity มากกว่า นี่เป็นแนวคิดที่จะใช้ในการปรับปรุงทฤษฎีของ Foucault ได้

● ผู้ร่วมเสวนา

นี่เป็นข้อมูลเพิ่มเติม ส่วนหนึ่งอาจต่างจากที่อาจารย์พูด คือนอกจากอำนาจของรัฐที่อาจารย์มองเราควรมองอำนาจของศาสนา จะเห็นชัดมาก ในศาสนาพุทธ การพูดถึงเรื่อง homosexual มีมาไม่นาน การเป็นเกย์ เป็นเลสเบี้ยน ไม่บาป แต่ในสังคมชาวคริสต์ อิสลามเป็นสิ่งต้องห้าม ที่นี้ถ้าพูดถึงกะเทย เรามีมานานมาก อย่างน้อยก็ในสมัยรัชกาลที่ 5 ข้าราชการฝ่ายในที่อยู่ในวัง เขาจะมีพวกเล่นเพื่อน คนไทยเวลามองคนเหล่านี้ ไม่ได้มองว่าชั่วหรือเลว จะมองแค่ว่าไม่ค่อยเหมาะสมในทางสังคม เพราะไม่เป็นไปตามเพศของคน เขาจะมองว่าคนควรมีบทบาททางเพศให้เหมาะสมกับร่างกายตนเอง เขาจะมองในทางสังคมมากกว่าทางศาสนา อาจารย์มองว่ารัฐไทยสนใจเรื่อง gender ไม่สนใจเรื่อง sex ถ้าไปโยนว่าคนเหล่านี้ชั่ว เลว มีหวังประชาชนไทยคงไม่ยอมเหมือนกัน

อย่างคำว่าทอม ดี เกิดขึ้นมาทีหลังก็จริง แต่พฤติกรรมอย่างนี้มีมานานแล้ว เนื่องจากเราไม่เหมือนฝรั่ง อยู่ในสังคมของเราพอมีเราก็จะไม่รู้สึกแปลก แต่นักวิชาการเข้ามาศึกษาเรื่องนี้ เพราะมันมีมากขึ้น เปิดเผยตัวมากขึ้น ในส่วนนี้ อาจารย์พูดว่ารัฐกับนักวิชาการคงไม่ไปด้วยกัน รัฐเองคงไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวเท่าไร แต่นักวิชาการสนใจศึกษาเรื่องนี้กันมาก อย่างในต่างประเทศ เมื่อเป็นสังคมอุตสาหกรรมแล้ว รัฐจะเข้าไปยุ่งกับประชาชนในด้านพฤติกรรมทางเพศ แต่ดิฉันกลับคิดว่าแต่เดิมศาสนามีอำนาจมากเหลือเกิน คนเหล่านี้จึงต้องปกปิด แต่เวลานี้สังคมมันกลัศลาย เขามีอิสรภาพในชีวิตเขามากขึ้น อำนาจทางศาสนาลดน้อยลงในชีวิตประชาชน เพราะฉะนั้นประชาชนจึงกล้าแสดงออกมากขึ้น แต่ถ้าคนไหนถูกรอบงำโดยศาสนามาก เขาจะเครียดมาก บางคนถึงกับฆ่าตัวตาย การแปลงเพศในสังคมของชาวคริสต์หรือชาวอิสลามเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะลำบากมาก แต่ว่าในเมืองไทยเรา จะแปลงเพศกันได้สบายๆ สถิติที่ผู้ชายไทยจะแปลงเพศโดยประมาณอายุ 28 ปี แต่ผู้ชายอเมริกันแปลงเพศเมื่ออายุ 50 ปี ก็เพราะว่ามีกฎหมายกำกับ ต้องมาทดสอบกัน ต้องคิดว่าพอเปลี่ยนเพศแล้วจะอยู่ที่ไหน เพราะเกี่ยวกับเรื่องศาสนาด้วย ในสมัยนี้ศาสนามีอำนาจน้อยลง ประชาชนก็เลยแสดงตัวเองได้มากขึ้น

● Dr. Peter

ผมคิดว่าเราต้องแบ่งแยกระหว่างพฤติกรรมกับอัตลักษณ์ เรื่องการ “เล่นเพื่อน” ที่ระบุในกฎหมายตราสามดวงแสดงให้เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเก่ามาก ผมเคยอ่านกลอนยาวที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เกี่ยวกับผู้หญิงสองคนที่อยู่ฝ่ายในทำหน้าที่ในวังซึ่งหลงรักกัน และคนเขียนวิจารณ์พฤติกรรมแบบนี้ จากเรื่องนี้เราจะเห็นได้ว่าในสมัยนั้น อัตลักษณ์ทางเพศคือว่าความนึกคิดว่าคนเป็นคนแบบไหน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมทางเพศ เพราะในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้หญิงสองคนนี้แม้จะรักกัน นอนด้วยกันก็ยังนึกว่าตนเองเป็นผู้หญิง ไม่นึกว่าเป็นทอมดี หรือ homosexual เพียงแต่เป็นผู้หญิงที่ทำอะไรนอกกรอบของความเป็นหญิง แสดง

ว่าพฤติกรรมรักร่วมเพศมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมแล้ว จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมทางเพศไม่ได้เปลี่ยนไป แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือ อัตลักษณ์ทางเพศซึ่งเปลี่ยนเพราะอำนาจรัฐผมเห็นด้วยกับตัวอย่างของอาจารย์ที่ว่าศาสนาคริสต์เคร่งครัดในเรื่องเพศสังคมยุคอุตสาหกรรมของยุโรปก็ถือตามคำสอนของศาสนาคริสต์ Foucault บอกว่าตั้งแต่เมื่อ 200 กว่าปีที่แล้ว ศาสนาคริสต์จะเคร่งครัดในเรื่องนี้ตลอดมา เมื่อก่อนรัฐอาจไม่เห็นว่าเป็นความผิดหนักเท่าไร จึงไม่สนใจที่จะลงโทษฟ้องศาล หรือจำคุกคนที่มีความผิดทางเพศแบบนี้ แม้ว່นั้นจะเป็นเรื่องที่ผิดบาปในสายตาของบาทหลวง แต่ก็ไม่ได้เป็นเรื่องที่รัฐจะต้องเข้ามายุ่งเกี่ยว รัฐเพิ่งจะเริ่มเข้ามายุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้เมื่อในสมัยอุตสาหกรรม

● ผู้ร่วมเสวนา

ไม่ว่าจะเป็นสังคมตะวันตกหรือตะวันออก การชอบดูหน้าอกผู้หญิงก็มีพอกัน หลักฐานก็คือ นางฟ้าของไทยก็เปลือยอก หรือคิงงามๆ แขนยุโรปก็มีการนำรูปผู้หญิงเปลือยหน้าอกมาประดับ หรือในพิพิธภัณฑ์หลายแห่งก็จะมีรูปพวกนี้อยู่มาก ผมมองว่าความชื่นชมในสรีระของผู้หญิงมีมานานพอกัน ทั้งในตะวันตกและตะวันออก เพราะนี่เป็นเรื่องสัญชาตญาณของมนุษย์ เป็นเรื่องความสวยงาม ส่วนเรื่องที่ว่าทำไมสังคมไทยไม่ผลิตคำมาใช้เรียก sex และ gender ให้แตกต่างกัน ผมคิดว่าเป็นเพราะการผลิตภาษาต้องใช้สอดคล้องกับสิ่งที่จำเป็น อย่างเช่นเมื่อก่อนไม่มีคำว่าหอม ดี เพราะเมื่อก่อนไม่สามารถจำแนกให้ชัดเจนลงไปได้ คนก็ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมได้โจ่งแจ้งเหมือนปัจจุบันนี้ ฉะนั้น จึงไม่มีการผลิตคำออกมาใช้ ชาวบ้านก็ไม่ใช้คำว่า “เพศ” เราจะเจอคำนี้ก็ต่อเมื่อไปทำบัตรประชาชน ซึ่งต้องระบุว่าเป็น “เพศชาย” หรือ “เพศหญิง” ระดับชาวบ้าน เขาจะไม่ถามว่าลูกเกิดมาเป็นเพศอะไร แต่จะถามว่าเป็น “ผู้ชาย” หรือ “ผู้หญิง” ถ้าหมาออกลูกจะถามว่ามีกั้ว ตัวผู้กั้ว ตัวเมียกั้ว นี่แสดงให้เห็นว่าคำว่า “เพศ” เป็นคำที่เป็นทางการ

● Dr. Peter

ขอบคุณมากครับ เรื่องสรีระของผู้หญิง ถ้าดูจากพงศาวดารสมัยรัชกาลที่ 5 หรือถ้าจะดูศิลปะที่พิพิธภัณฑ์ของยุโรปกับของที่นี่ก็ลงไม่แตกต่างกันมาก แต่สิ่งที่ต่างคือ พฤติกรรมหรือวิถีแห่งตัวของชาวบ้าน ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องนี้คือ มีฝรั่งเข้ามาเมืองไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น ชาวโปรตุเกสเริ่มเข้ามาตั้งแต่เมื่อประมาณ 400-500 ปีที่แล้ว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยแรกที่ฝรั่งเข้ามานั้น ชาวสยามไม่ได้ถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงว่าเป็นพวกป่าเถื่อน การที่ฝรั่งวิจารณ์ชาวสยามว่าป่าเถื่อนนั้นเพิ่งเริ่มปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แสดงให้เห็นว่าเรื่องนี้มันไม่ได้มีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย แต่มันเกี่ยวข้องข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบความคิดของคนในยุโรปต่างหาก ซึ่งเริ่มเข้าสู่ระบบความคิดของยุควิคตอเรียนที่มองว่าผู้หญิงจะต้องเรียบร้อยมาก

ต้องอยู่กับบ้าน เหมือนกับที่ Foucault เสนอ นอกจากนี้ยังมีเฟมินิสต์และนักวิชาการ
อีกหลายคน ที่ระบุว่าในยุคก่อนที่ระบบอุตสาหกรรมจะเริ่มขึ้น หญิงและชายออกไป
ทำงานด้วยกัน รับผิดชอบเลี้ยงลูกด้วยกัน แต่หลังจากมีระบบโรงงาน
อุตสาหกรรมเข้ามา ผู้หญิงก็ถูกกำหนดให้อยู่บ้านผลิตลูก และให้ผู้ชายออกไป
ทำงาน

เมื่อปี ค.ศ.1900 เจ้าฟ้าชายเคนมาร์กเสด็จเยือนสยาม รัชกาลที่ 5 ได้ทรง
ออกกฎหมายให้ผู้หญิงเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ต้องสวมเสื้อผ้าที่ปกปิดร่างกาย
ส่วนบน ถ้าไม่ใส่จะต้องเสียเงินค่าปรับ ผมเห็นด้วยในเรื่องที่ว่า ทั้งวัฒนธรรม
ไทยและตะวันตกต่างก็ให้ความสนใจกับหน้าอกของผู้หญิงเหมือนกัน แต่
ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า รัฐเข้ามาควบคุมวิถีชีวิตของชาวบ้านมากน้อยแค่ไหน อัน
ที่จริงนโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็เป็นการเลียนแบบมาจาก
สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งสมัยนั้นจะบังคับเฉพาะ ในเขตกรุงเทพฯ แต่พอมาถึงสมัยจอมพล
ป. มันเป็นการออกกฎหมายที่ใช้บังคับทั่วประเทศ นี่คือสิ่งที่เปลี่ยนไป

อีกสิ่งหนึ่งที่ผมสังเกตเห็นก็คือ ในหน้าหนังสือพิมพ์ก่อนสงครามโลก
ครั้งที่ 2 ไม่มีข่าวกะเทย มีแต่ในกฎหมายตราสามดวง แต่ยังไม่มีความหมายว่ามีคน
เรียกตัวเองว่ากะเทย ในจิตรกรรมฝาผนังก็ยังไม่ชัดเจนว่าจะมีกะเทยจริงหรือไม่
นอกจากนั้น ระดับชาวบ้านเอง ผู้หญิงกับผู้ชายก็แต่งตัวไม่ต่างกันเท่าไรในสายตา
ของฝรั่ง แต่คนไทยจะพูดกันว่า ใครเป็นชาย ใครเป็นหญิง ผมเสนอว่า การที่มี
ข่าวเรื่องกะเทยเพิ่มมากขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเพราะว่าช่วงนั้นเป็น
ช่วงแรกในประวัติศาสตร์ไทย ที่ชาวบ้านชายและหญิงจะมีรูปแบบการแต่งตัว
ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กะเทยจึงเป็นที่สังเกตเห็นได้ง่ายขึ้น จึงเริ่มมีการใช้คำว่า
“กะเทย” กว้างขวางขึ้นตั้งแต่สมัยนั้น

● ผู้ร่วมเสวนา

ขอเรียนถามอาจารย์ในประเด็นเกี่ยวกับวาทกรรม ซึ่งอาจารย์ใช้คำว่า
discourse หมายถึง language usage อาจารย์มีความเห็นว่าภาษาไทยมีวาทกรรม
เกี่ยวกับคำว่า คี๋ ทอม เกย์ ควีน ไม่เพียงพอ หรือคำว่า “เพศ” ของเรากำลังม
เกินไป

● Dr. Peter

แรกๆ ผมก็เคยคิดว่าทำไมคำว่า “เพศ” มันกำลังมแบบนั้น เพียงแค่เราจะแปล
คำว่าเพศให้มีความหมายในภาษาไทยและภาษาอังกฤษตรงกันมันก็เป็นปัญหาแล้ว

● ผู้ร่วมเสวนา

เรื่องการแปลนี้ คิดว่าไม่เป็นปัญหาสำหรับคนไทย ปรากฏการณ์นี้เป็น
ธรรมดาไม่เฉพาะภาษาไทย คิดค้นเห็นว่าคำว่า “เพศ” ของไทยมีช่วงของความ
หมายกว้างกว่าคำภาษาอังกฤษ แต่ภาษาไทยเวลาใช้ไม่มีความกำกวม เช่น บทบาท
ของเพศ หรือพฤติกรรมทางเพศ ก็ชัดเจนเพียงพอ

● Dr. Peter

ครับ ผมอยากจะพูดถึงประวัติศาสตร์ของคำว่า “เพศ” ในสมัยก่อน คำว่าเพศจะมีความหมายที่แตกต่างไปจากปัจจุบันมาก เพราะว่าสมัยก่อนคำว่า gender อย่างที่ใช้ในภาษาอังกฤษนั้น ภาษาไทยซึ่งยืมมาจากไวยากรณ์บาลี มีการใช้คำว่า “ลึงค์” หรือ “บุรุษ” แต่ไม่ได้ใช้ในความหมายเดียวกับของฝรั่ง

● ผู้ร่วมเสวนา

สมัยโบราณ คำว่า “เพศ” ของไทยเรามาจากคำสันสกฤต หมายถึง การดำรงชีวิต เช่น สมณเพศ แต่ต่อมาความหมายนี้มันได้เปลี่ยนแปลงไป นี่เป็นประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นธรรมชาติของทุกภาษา

● Dr. Peter

ในกฎหมายตราสามดวงมีคำว่า “เพศ” อยู่พอสมควร แต่คำสะกดไม่ตายตัว มีทั้ง “เพศ” และ “เกศ” มีการใช้คำว่า “เพศ” ที่แปลว่าบวชเป็นพระ ถือเพศ ถือศาสนา แล้วก็มีการใช้คำว่า เพศบ้าน เพศเมือง เพศอากาศ ซึ่งเป็นสำนวนที่เลิกใช้นานแล้ว เพศอากาศ แปลว่า สภาพอากาศ เพศบ้านเพศเมือง คือ ลักษณะของเมืองที่เป็นเขตร้อนหรือเขตหนาว ซึ่งเป็นความหมายที่เลิกใช้ไปแล้ว หรือจะหมายความว่า ประเภทก็ได้

สิ่งที่น่าสังเกตคือ แม้แต่สมัยนี้เอง ก็ยังมีการใช้คำว่าเพศในคำเช่น สมณเพศ รวมถึงคำว่าลักเพศ ที่หมายถึงชายที่แต่งตัวเป็นหญิง หรือหญิงที่แต่งตัวเป็นชาย หรือจะหมายถึงฆราวาสที่แต่งตัวเป็นพระก็ได้ ลักเพศ คือ คนที่ไม่ได้บวชเป็นพระ แต่แกล้งปลอมเป็นพระ แต่ในสมัยนี้ ความหมายของคำว่า เพศมันแฉกแฉง คือแบ่งเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ซึ่งเป็นเพราะระบบสมัยใหม่เข้ามาทำให้ความหมายของคำนี้แฉกแฉง คนไทยจึงต้องนึกถึง gender มากขึ้น เป็นปรากฏการณ์ ที่ structure of meaning of the word เปลี่ยนไป

เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ผมเสนอว่า culture of gender ของไทยเปลี่ยนไปมาก ถ้าจะเทียบในสมัยรัชกาลที่ 5 กับปี ค.ศ. 2000 จะเห็นว่า gender เปลี่ยนไปมาก ตัวอย่างจากหนังสือเก่าที่ชาวฝรั่งเศสเมื่อช่วงปี ค.ศ. 1900 เทียบกับปี ค.ศ. 2000 จะเห็นว่าหนังสือที่เขียนในช่วงปี ค.ศ. 1900 จะเป็นการนำเทววัตถุเป็นส่วนใหญ่ และเขาจะบอกว่าผู้หญิงสยามน่าเกลียดทุกคน ตรงนี้อะไรให้ลองเปรียบเทียบว่าในสายตาของชาวยุโรปที่มองชาวสยามในสมัยก่อนกับสมัยนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยเฉพาะในเรื่องความสวย หรือเรื่อง sex tour ซึ่งในสมัยนี้ฝรั่งกลับเห็นว่าผู้หญิงไทยสวยมาก ซึ่งผมยังงงมากกว่าภายในเวลา 100 ปี ความคิดของชาวยุโรปเปลี่ยนไปมากเพราะอะไร เป็นไปได้ไหมว่าเป็นเพราะผู้หญิงไทยปรับวิธีแต่งตัวจากเดิม โดยมีการเลียนแบบแฟชั่นฝรั่งบ้างตามความเหมาะสม

● ผู้ร่วมเสวนา

หรือไม่ก็ฝรั่งเศสอาจจะเปลี่ยนสายตาของตนเอง ใจกว้างขึ้น

● Dr. Peter

ผมเห็นว่าที่พฤติกรรมของคนเปลี่ยนไป ไม่ใช่เพราะคนอยากจะเลียนแบบฝรั่ง แต่เป็นเพราะว่ารัฐบาลบังคับโดยมีการออกกฎหมาย ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 หรือถ้าจะดูในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ 50-60 ปีที่แล้ว ก็จะพบว่าชาวบ้านปฏิเสธธรรมเนียมอย่างรุนแรง ชาวบ้านจะเกลียดมาก ทำไมต้องให้เลิกนุ่งโจงกระเบน โจงกระเบนเป็นเอกลักษณ์ของไทยซึ่งรัฐบาลบังคับให้เลิกใส่ ถ้าใส่ก็จะผิดกฎหมาย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกกฎหมายว่า ถ้าชาวบ้านแต่งตัวไม่เรียบร้อย จะไม่ได้รับบริการจากทางราชการ การแต่งตัวเรียบร้อย หมายถึง ต้องแต่งตัวแบบฝรั่ง มีสำนวนของจอมพล ป. ที่พูดถึงการ “จัดระเบียบสังคมไทยโดยใช้รัฐธรรมนูญ”

อีกตัวอย่างที่จะเห็นชัดเจนคือ จอมพล ป. ตั้งคณะกรรมการขึ้น เพื่อจัดระเบียบเพศของชื่อบุคคล โดยไม่ได้บังคับให้เปลี่ยนชื่อใหม่ แต่มีการออกกฎหมายกำหนดว่าผู้ชายให้ชื่อบุคคลนี้ ผู้หญิงให้ชื่อบุคคลนั้น และเมื่อจะนำลูกไปลงทะเบียนแจ้งเกิดที่อำเภอ ก็ให้ตั้งชื่อโดยเลือกจากรายชื่อที่รัฐกำหนดไว้ให้เหมาะสมกับเพศของลูกผมคิดว่าการที่รัฐใช้อำนาจบังคับเช่นนี้เองที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนไทยค่อนข้างมาก น่าคิดว่า แม้ฝรั่งจะเข้ามาเมืองไทยตั้งแต่เมื่อ 400-500 ปีที่แล้ว แต่ทำไมคนไทยเพิ่งจะเปลี่ยนรูปแบบการแต่งตัวเมื่อช่วงปีคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง ในสมัยอยุธยา เมื่อ 350 ปี ก่อนโน้นก็เคยมีฝรั่งอยู่ในเมืองไทย ทำไมคนไทยไม่เลียนแบบฝรั่งในตอนนั้นคำตอบอยู่ที่อำนาจรัฐนั่นเอง

เมื่อสักครู่มีท่านที่ร่วมเสวนาที่ได้พูดถึงเรื่องสรรพนาม ซึ่งนี่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ

ดร.แอนโทนี คิลเลอร์ ซึ่งเป็นชาวอเมริกันสอนภาษาไทยที่มหาวิทยาลัย A.N.U. นานแล้ว อาจารย์คิลเลอร์เล่าว่า สรรพนามที่พบในภาษาไทยภาคกลางเขตกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสรรพนามที่แบ่งแยกระหว่างเพศนั้น เพิ่งเริ่มมีในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 นี้เอง อีกสิ่งหนึ่งที่พบก็คือ จำนวนสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย เพิ่มขึ้นมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลา 150 ปีที่ผ่านมา ในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 ยังเคยมีบทละครซึ่งผู้ขายระดับสูงเรียกตัวเองว่าดิฉัน ซึ่งสมัยนั้นเจ้านายจะแทนตัวเองว่าดิฉันก็ได้ มันไม่ได้แสดงถึงเรื่องเพศของบุคคล แต่มันแสดงถึงระดับของบุคคล อาจารย์สอนว่า สรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยที่ต้องระบุเพศของผู้พูดนั้น เริ่มมีใช้เมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 5

● ผู้ร่วมเสวนา

ก็น่าจะเป็นไปได้ในแง่ของภาษาในเวลานั้น เหมือนอย่างคำว่า กู มีง ซึ่งแต่ก่อนเป็นภาษาสามัญมาก แต่เวลานี้ตกต่ำไปแล้ว กลายเป็นคำหยาบ

● Dr. Peter

ผมคิดว่าภาษาไทยน่าสนใจมาก เพราะเป็นภาษาที่เปลี่ยนเร็วและเป็นภาษาที่สะท้อนถึงโครงสร้างของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เช่น คำสรรพนามต่าง ๆ และคำลงท้ายประโยคซึ่งภาษาอังกฤษไม่มี มีแต่ I กับ you เท่านั้น ผมคิดว่าน่าจะมึนนักมานุษยวิทยาหรือนักภาษาศาสตร์ของไทยศึกษาเรื่องนี้ ผมอยากเห็นว่าคนไทยใช้คำสรรพนามต่าง ๆ ในโอกาสใดบ้าง ในแง่ของกาลและเทศะ กู กับ มีง จะใช้ในโอกาสใด เรื่องนี้จะน่าสนใจมากและจะเป็นตัวบอกชี้ถึง subjectivity หรือทฤษฎีเรื่อง subject Foucault เองก็พูดถึงเรื่อง subject ไว้เช่นกัน ผมคิดว่าถ้า Foucault ได้มารู้จักคนไทย ก็อาจต้องเปลี่ยนทฤษฎีไปเลย และต้องตั้งคำถามว่าตัวตนของคนไทยอยู่ตรงไหน เดียวกู เดียวอะไรหลายอย่างมันเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว จะเป็นสรรพนามอะไรกันแน่ที่จะบอกตัวตนที่แท้จริงของคนไทย ซึ่งเรื่องนี้ในปรัชญาตะวันตกถือเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ถ้าจะพูดว่า I think, therefore I am. เป็นภาษาไทย ก็อาจพูดได้ว่า “กูคิด ผมจึงเป็น” อะไรอย่างนี้ ซึ่งมันฟังแปลก

● ผู้ร่วมเสวนา

ขอแสดงความคิดเห็น ไม่ได้ฟังตั้งแต่ต้นว่าพูดอะไรกันมาก็เดาไปตามที่เล่า ความหมายคำว่า “เพศ” เข้าใจว่ามีปัญหาแน่นอน คำว่า sex ในภาษาจีนแปลว่าธรรมชาติ หรือทรัพย์สินสมบัติ แต่ในภาษาไทยคำว่า “เพศ” ยังไม่พบความหมายอย่างภาษาจีน มาถึงประเด็นเรื่องสรรพนาม คนไทยในประวัติศาสตร์เราไม่มี gender เนื่องจากว่าทั้งในสมัยอยุธยาหรือต้นรัตนโกสินทร์ เครื่องแต่งกายหญิงชายเหมือนกัน ทรงผมเหมือนกัน สรรพนามที่ใช้เข้าใจว่าไม่มีสรรพนามเป็นเพศเลย เรื่องนี้สามารถนำไปศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์ได้

อีกเรื่องหนึ่งที่อาจารย์ปีเตอร์พูดถึง คือเรื่องการใช้อำนาจของสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเยอะมาก แต่สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจมาก คือเรื่องนามสกุล พระราชบัญญัติเรื่องนามสกุลเกิดขึ้นเมื่อ 85 ปีที่แล้ว ทุกวันนี้เวลาที่มีการถกเถียงกันเรื่องที่จะให้ผู้หญิงที่แต่งงานเลือกใช้นามสกุลเดิมของตนได้หรือไม่ ฝ่ายที่คิดว่านามสกุลสำคัญ ก็ให้เหตุผลว่าการใช้นามสกุลของฝ่ายชายมันมีมานานแล้ว เป็นเรื่องการรักษาวงศ์ตระกูล เป็นเกียรติยศศักดิ์ศรี ทั้งๆ ที่เหตุผลทั้งหมดนี้ไม่เคยมีมาก่อน 85 ปีที่แล้ว ต้องดูว่าวิธีการให้เหตุผลเป็นแบบใด ในอดีตเราไม่มีสรรพนามแยกหญิงชายชัดเจน แต่เพิ่งมีแนวคิดเรื่องการมีนามสกุลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เพื่อทำให้บ้านเมืองเราศิวิไลซ์ เมื่อมีนามสกุลแล้ว ต้องห้ามซ้ำ และห้ามซ้ำกับพระราชวงศ์

● Dr. Peter

เกี่ยวกับเรื่องความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ผมเองก็ประหลาดใจกับข้อมูลที่พบ เพราะไม่คิดว่าวัฒนธรรมไทยจะเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเช่นนี้ ที่แรกผมยังปฏิเสธหลักฐานที่ตัวเองค้นพบ ไม่เชื่อว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงเร็วขนาดนี้ ในเรื่องการปรับปรุงทฤษฎีของ Foucault นั้น ผมยังอยู่ระหว่างการคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้

แต่ผมขอยกเรื่องกะเทยขึ้นมาเป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงว่าสังคมไทยเปลี่ยนแปลงเร็ว คือถ้าเอย่คำว่ากะเทยขึ้นมาในสมัยนี้ พวกเราคงจะมีภาพเกิดขึ้นในสมองว่ากะเทยเป็นอย่างไร แต่เมื่อ 25 ปีที่แล้วนี่เอง หนังสือพิมพ์อย่างไทยรัฐและเดลินิวส์ เคยใช้คำว่า “กะเทย” เพื่อเรียก “ทอม” เกือบทุกฉบับ คือถ้าเป็นผู้ชายที่แต่งตัวเป็นหญิงกระดุงกระดิง ก็เรียกว่ากะเทย ส่วนผู้หญิงที่แข็งแรง บึกบึน ที่สมัยนี้เรียกว่าทอม เมื่อ 25 ปีที่แล้วเรียกว่าเป็นกะเทยเหมือนกัน

● ผู้ร่วมเสวนา

ขอแทรกนิดหนึ่ง พอคิดลงไปหยิบหนังสือของหมอบรัดเลย์ ความหมายของคำว่า “กะเทย” ซึ่งนิยามไว้เมื่อปี พ.ศ. 2416 หรือประมาณ 130 ปีที่ผ่านมา โดยสรุปเป็นคนนิยามศัพท์ไว้ว่า “กะเทย คือ คนหญิงตัวไม่เป็นเพศชาย ไม่เป็นเพศหญิง, มีแต่ทางปีศาจวะ”

● Dr. Peter

ผมคิดว่าความหมายเดิมของคำว่ากะเทย คงจะเกี่ยวกับเรื่อง sex ของร่างกาย ส่วนความหมายที่เกี่ยวกับ gender เช่น กะเทยมีกริยาอย่างไร อาจเป็นความหมายที่ขยายออกมาทีหลัง ผมคิดว่าคำว่า “กะเทย” เป็นคำเขมรไม่ได้เป็นคำไทย มันมาจากรากศัพท์ว่า “เทย” ความหมายหลักอยู่ที่ “เทย” ภาษาเขมรโบราณแปลว่า “แตกต่าง หรือสิ่งที่แตกต่าง” ภาษาถิ่นไทยในภาคเหนือจะมีคำว่าผู้เมีย ภาษาอีสานจะเป็นผู้แม่ ซึ่งเดี๋ยวนี้เลิกใช้แล้ว มีเพียงคนแก่ในหมู่บ้านที่ยังใช้อยู่บ้างประปราย ช่วงประมาณ 30-40 ปีที่แล้ว ภาษากลางก็ใช้คำว่า “กะเทย”

● ผู้ร่วมเสวนา

ไก่อ้วผู้ที่หงอนไม่ขึ้น เขาก็เรียก “ผู้เมีย” เช่นกัน

● Dr. Peter

แสดงว่ากรอบความคิดที่เป็น “ผู้” กับ “แม่” ในตัวเดียวกันนั้นเคยมีมาก่อนแล้ว แต่คิดว่าประวัติศาสตร์ของคำว่า “กะเทย” นั้นน่าสนใจมากและน่าจะได้รับการสืบค้นศึกษาในรายละเอียดต่อไป

